

**PSIHO-SOCIJALNA SLIKA SEKSUALNO AKTIVNIH
ADOLESCENTKINJA.
REZULTATI ANKETNOG ISTRAŽIVANJA**

*Biljana STANKOVIĆ**

U životnom ciklusu pojedinca, ali i porodice, adolescencija predstavlja posebno osetljivo razdoblje, koje u savremenom društvu traje prilično dugo. Iako su prema definiciji Svetske zdravstvene organizacije adolescenti mladi ljudi uzrasta od deset do devetnaest godina, zbog dužine procesa psiho-socijalnog sazrevanja i sticanja ekonomske nezavisnosti, pod adolescencijom se često podrazumeva uzrast do dvadeset pet godina života. Prema rezultatima poslednjeg popisa stanovništva iz 2002. godine, adolescenti uzrasta do 19 godina čine 12,4% od ukupnog stanovništva Centralne Srbije, slično kao i Vojvodine, 12,8%. Po drugom kriterijumu, približno svaki peti stanovnik Centralne Srbije i Vojvodine je adolescent.

Jedna od odlika savremenog doba je i izmenjena slika zdravstvenog stanja mladih ljudi. Oni danas najčešće oboljevaju od bolesti čiji je uzrok njihovo rizično ponašanje. Poremećaji reproduktivnog zdravlja, mentalni poremećaji i povrede koje ne ugrožavaju život vodeći su uzroci ovog tzv. novog morbiditeta mladih. Rizično ponašanje mladih u oblasti seksualnosti često dovodi do neplaniranih trudnoća i abortusa, kao i oboljevanja od seksualno prenosivih infekcija. Zloupotreba duvana, alkohola i opojnih droga, čiji je početak po pravilu vezan za ovaj uzrast, nepovoljno utiče na psihofizičko zdravlje, i ima kako kratkoročne, tako i dugoročne posledice, i višestruko direktno i indirektno ugrožava reproduktivno zdravlje mladih. Ipak, pošto su poremećaji zdravlja o kojima je bilo reči uslovljeni pre svega rizičnim ponašanjem, na smanjenje njihove rasprostranjenosti može se uticati prevencijom. Jedan od značajnih, sve prisutnijih rizika je i preuranjena seksualna aktivnost mladih. Pošto može dovesti do neplanirane trudnoće ili oboljevanja od polno prenosivih infekcija, rana seksualna aktivnost može ugroziti reproduktivno zdravlje mladih. Reproductivno zdravlje, pritom, podrazumeva ne samo odsustvo bolesti već i usklađeno i normalno odvijanje

* Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike Republike Srbije, Beograd.

fizičkih, mentalnih i socijalnih procesa koji se odnose na reproduktivni sistem i njegove funkcije. U demografskom smislu, adolescenti su populaciona grupa koja tek treba da učestvuje u rađanju. Stoga, njihovo seksualno ponašanje, i posebno seksualna aktivnost u ranom uzrastu koja nije nepovoljna samo sa aspekta individue, u smislu rizika po psiho-fizičko zdravlje, već i sa aspekta društva, sa stanovišta fertiliteta, zaslužuju posebnu pažnju.

Prikaćemo rezultate dubinskog istraživanja sprovedenog u Beogradu u periodu od septembra 2001. do oktobra 2002. godine posvećenog seksualnom ponašanju mladih. Cilj istraživanja bio je da se dođe do saznanja koji su to činioci koji određuju da jedna mlada osoba, u uzrastu od šesnaest godina i ranije, započne seksualnu aktivnost.¹ Pri tom se misli, pre svega, na psihološke i socijalne činioce, koji u specifičnom sadejstvu sa biološkim činiocima, odnosno seksualnim sazrevanjem, određuju seksualno ponašanje.

Istraživanje je obavljeno na uzorku od sto jedanaest adolescentkinja uzrasta od četrnaest do dvadeset godina, koje su sa seksualnom aktivnošću počele u uzrastu od šesnaest godina i ranije, različitih socio-demografskih osobina, a koje su se obratile Savetovalištu za mlade Republičkog centra za planiranje porodice Instituta za zdravstvenu zaštitu majke i deteta Srbije. Među ovim ispitanicama je i trinaest devojaka koje su pacijenti Savetovališta za mlade Doma zdravlja Zvezdara, Čukarica i Novi Beograd.

U prikupljanju podataka korišćen je upitnik napravljen za potrebe ovog istraživanja, zatim Plučikov test ličnosti (Profil indeks emocija), test ego percepcije "Ko sam ja" i "Šta bih želela da budem", kao i ciljani intervju kada god su to uslovi dozvoljavali.

Socio – demografske osobine ispitanica

Ispitanice obuhvaćene istraživanjem su bile uzrasta od četrnaest do dvadeset godina. Najveći broj, skoro polovina ispitivanih devojaka je u uzrastu od šesnaest i sedamnaest godina. U uzrastu od osamnaest godina je približno svaka peta ispitanica, a približno svaka deseta devojka je devetnaestogodišnjakinja. Svaka sedma ispitanica je u uzrastu od petnaest godina, dvadesetogodišnjakinja je manje, 7%, a najmalobrojnije su četrnaestogodišnjakinje i one čine 2% od ukupnog broja (tabela 1).

¹ Anketa je rađena u okviru magistarskog rada B. Stanković "Demografski i sociopsihološki aspekti fertiliteta adolescenata", odbranjenog 2003. godine na Ekonomskom fakultetu u u Beogradu.

Tabela 1.
Socio-demografske osobine ispitanica

	Broj	Procenat		
Uzrast				
14 godina	2	2		
15 godina	16	14		
16 godina	21	19		
17 godina	32	29		
18 godina	20	18		
19 godina	12	11		
20 godina	8	7		
Ukupno	111	100		
Zanimanje				
Pohađa osnovnu školu	1	1		
Pohađa srednju školu	84	76		
Pohađa višu školu	3	3		
Studira	15	13		
Radi	5	4		
Nije zaposlena	3	3		
Ukupno	111	100		
Bračno stanje roditelja				
Žive u braku	72	65		
Razvedeni	30	27		
Žive u vanbračnoj zajednici	2	2		
Žive razdvojeno, ali nisu formalno razvedeni	1	1		
Otac je umro	4	3		
Majka je umrla	2	2		
Ukupno	111	100		
Stručna sprema roditelja				
	Otac		Majka	
	Broj	Procenat	Broj	Procenat
Osnovna	3	3	5	5
Srednja	58	52	58	52
Viša	21	19	22	20
Visoka	29	26	26	23
Ukupno	111	100	111	100

Sve ispitivane devojke, osim jedne, žive u Beogradu. Beograd je i mesto rođenja više od četiri petine ispitanica.

Prema zanimanju, ispitanice čine prilično homogenu grupu – većina, 93%, ide u školu ili studira. Najbrojnije su srednjoškolke i one čine tri četvrtine od ukupnog broja, a među njima je najviše učenica drugog razreda. One pohađaju 22 različite srednje škole. Najveći broj, jedna trećina, ide u gimnaziju, a znatan broj pohađa medicinsku, pravno-birotehničku i ekonomsku školu. Trećina ispitanica pohađa ostale srednje škole. Među ispitivanim devojkama je i jedna učenica osmog razreda osnovne škole. Svaka sedma ispitanica je studentkinja prve ili druge godine devet različitih fakulteta i dve više škole. Među ispitivanim je i 4% zaposlenih i 3% nezaposlenih devojaka.

Od ispitanica koje idu u školu, polovina je u poslednjem razredu imala vrlo dobar, svaka peta odličan, a ostale dobar uspeh. U školi koju su poslednju završile, one su najčešće imale odličan i vrlo dobar uspeh.

Profesionalni planovi velike većine devojaka vezani su za nastavak školovanja i traženje posla. Tako, četiri petine ispitanica želi da upiše, odnosno završi višu školu ili fakultet i zaposli se, a svaka jedanaesta da završi srednju školu i zatim se zaposli.

Većina ispitanica – dve trećine, živi u potpunoj porodici, dok su roditelji svake četvrte devojke razvedeni. Alternativnih formi zajedništva je izuzetno malo – u dva slučaja roditelji žive u vanbračnoj zajednici, a u jednom su razdvojeni, ali nisu formalno razvedeni. Dvema ispitanicama je umrla majka a četiri su, usled smrti, ostale bez oca.

Prema broju dece, porodice u kojima žive ispitanice najčešće, u dve trećine slučajeva, su porodice sa dva deteta, nešto manje od četvrtine ispitanica su jedinice, svaka deseta živi u porodici sa troje dece, a samo dve devojke u porodici sa četvoro dece.

Obrazovna struktura roditelja je veoma povoljna – samo 3% očeva i 5% majki ima završenu osnovnu školu. Većina, oko polovine od ukupnog broja, ima srednju stručnu spremu, a slično, 45% očeva i 43% majki, ima višu i visoku stručnu spremu.

Imovnim stanjem svoje porodice većina devojaka je zadovoljna. Prema ponuđenim odgovorima, više od dve trećine devojaka svoje imovno stanje procenilo je kao "prosečno, ni dobro ni loše", nešto manje od četvrtine kao "dobro", a samo 8% ispitanica kao "loše".

Socijalno okruženje ispitanica

Porodica

Očigledno je da u vrednosnom sistemu ispitanica porodica zauzima veoma visoko mesto. Na pitanje: "Koliko su roditelji značajni u životu mladog čoveka" samo su tri ispitanice odgovorile da roditelji nisu previše značajni. Za sve ostale, roditelji su značajni, i to za više od četiri petine svih ispitanica "veoma", a za 16% "prilično".

Iz onoga što su devojke izrazile u toku intervjua i iz odgovora na pitanja postavljena u upitniku, može se zaključiti da velika većina ispitanica doživljava atmosferu u svojoj porodici kao toplu i svoje roditelje kao privržene zaštitnike, a njihovo ponašanje kao zainteresovano i podržavajuće. Iz odgovora na pitanje: "Kakav je, po tvom mišljenju, odnos tvoje majke prema tebi" vidi se da velika većina ispitanica, 94%, oseća ljubav i toplinu koje im majka pruža. Samo četiri ispitanice procenjuju da ih majka "ne razume, a nisu sigurne ni da ih voli" a tri da ih majka "ne razume i ne voli". Da imaju majke čiji se odnos može oceniti kao "topao i pun razumevanja" smatra polovina od svih ispitivanih devojaka. Odnos svoje majke kao "previše brižan, smatra me malim detetom" ocenjuje 18% devojaka, a svaka četvrta smatra da je majka "voli, ali ne razume". Ljubav svoga oca takođe oseća velika većina devojaka, 88%. Ipak, tek svaka četvrta smatra da je otac razume i njegov odnos ocenjuje kao "topao i pun razumevanja", dok isto toliko devojaka ocenjuje da je otac "previše brižan, smatra me malim detetom". Devojke procenjuju da ih očevi češće ne razumeju nego majke, 37% devojaka je odabralo odgovor "voli me, ali me ne razume". Deset devojaka procenjuje da ih otac ne razume, a sumnjaju i u njegovu ljubav, dok tri procenjuju da od oca ne dobijaju ni ljubav ni razumevanje.

Međusobni odnos svojih roditelja najviše ispitanica, 60%, pozitivno je procenilo, i to svaka četvrta kao "veoma dobar", a približno svaka treća kao "dobar, uglavnom se slažu". Neutralno, kao "ni dobar ni loš" odnos među roditeljima ocenilo je više od petine ispitanica. Deset devojaka, međutim, odnos među svojim roditeljima ocenilo je kao "loš", a devet kao "veoma loš". Među ovim poslednjim, osim u jednom slučaju, roditelji su razvedeni. U grupi od trideset devojaka čiji su roditelji razvedeni, ipak, više od polovine devojaka odnos među roditeljima ocenilo je pozitivno ili neutralno.

Većina ispitanica ima iskustvo odrastanja uz brata ili sestru, i više od tri četvrtine njih živi u porodici sa dvoje ili više dece, a 23% devojaka su jedinice. Prema redu rođenja, više od polovine devojaka su jedinice ili prvorođene, dve petine su drugorođene, a pet devojaka je trećeg reda rođenja. Za najveći broj devojaka, odnos sa braćom i sestrama značio je

jedinstveno pozitivno iskustvo tokom odrastanja. Svoj odnos sa bratom ili sestrom četiri petine ispitanica pozitivno je ocenilo, i to polovina njih kao "veoma dobar, blizak i topao", a druga polovina kao "uglavnom dobar". U ovom uzrastu, brat, a naročito sestra, pogotovo starija, često su podrška i savetnici u dilemama odrastanja. Ni jedna od ispitanica nije ocenila svoj odnos sa bratom ili sestrom kao "veoma loš".

Vršnjaci

Svoje važne psihološke i socijalne potrebe mladi zadovoljavaju družeći se sa vršnjacima. Odgovori naših ispitanica na pitanje zatvorenog tipa: "Šta je mladima važnije, da budu što sličniji vršnjacima, ili da budu različiti od vršnjaka" odražavaju istovremeno postojanje njihove težnje da pripadaju grupi i težnje za sopstvenom osobenošću i ličnim identitetom. Ipak, nešto više od polovine devojaka odgovorilo je da im je važnije da budu što sličniji vršnjacima.

Prijateljstvo se, kao i porodični život, veoma visoko vrednuje - sve devojke, sa izuzetkom dve, visoko su ocenile njegov značaj. Pri tom, za četiri petine devojaka prijateljstvo je "veoma značajno". Velika većina devojaka ispoljava otvorenost za socijalne kontakte i nova prijateljstva. Tako, više od polovine među njima, po sopstvenoj proceni, lako uspostavlja kontakte i nova prijateljstva, skoro dve petine "uglavnom", a samo šest devojaka je odabralo odgovor "ne, osećam se dobro samo u krugu najbližih prijatelja". Ovih šest devojaka, međutim, nisu među onima koje često doživljavaju osećanje usamljenosti i sve one, sem jedne, imaju stalnu vezu. Takođe imaju bar jednog bliskog prijatelja, sa braćom i sestrama tople odnose i žive u harmoničnoj porodici.

Tri četvrtine ispitanica ima nekoliko bliskih prijatelja, svaka četvrta ima bar jednog, i to najčešće veoma bliskog prijatelja, a samo dve ispitanice smatraju da nemaju ni jednog bliskog prijatelja.

Bliskost i generacijska sličnost čine da je drugarica najčešće, za skoro tri četvrtine ispitanica, osoba sa kojom mogu bez ustezanja da govore o seksu, a drugarice i drugovi su, takođe, najčešće osobe od kojih devojke dobijaju informacije o seksu.

Osećanje usamljenosti ponekad doživljava skoro tri četvrtine devojaka, što nije neuobičajeno za ovaj uzrast. Svaka peta devojka, međutim, navela je da se nikad tako ne oseća. U odnosu na devojke koje imaju brata ili sestru, i koje čine skoro četiri petine ove grupe, jedinice su znatno ređe navodile da se nikad ne osećaju usamljeno. Sa druge strane, sedam ispitanica se često oseća usamljeno. Za njih se, ipak, ne može reći da su samotnjaci, one uglavnom lako uspostavlja kontakte, tople odnose sa bar jednom, a često i

više bliskih osoba, žive u stabilnoj porodici i imaju trajnu vezu. Samo jedna među njima je u trenutku ispitivanja patila zbog raskida sa mladićem do koga joj je bilo stalo i ona je napisala: *“Osećam se veoma usamljeno. Imam drugaricu, ali nije to to. Ne mogu bez ljubavi. Samo ljubav daje smisao mom životu.”*

Tri četvrtine ispitanica provodi svoje slobodno vreme izvan porodice, u kafićima i restoranima, bioskopu i pozorištu, u društvu svojih vršnjaka. U porodici u slobodno vreme zajedničkih aktivnosti i veće interakcije nema, i devojke uglavnom čitaju, gledaju TV ili spavaju. Približno svaka peta se u slobodno vreme bavi sportom. Devojke se bave i raznovrsnim hobijima: pisanje dnevnika, pesama i priča, slikanje, pevanje, recitovanje, gluma, grafički dizajn, ples, folklor, iscrtavanje noktiju, sakupljanje kamenja. Neke od njih navodile su i druge aktivnosti: kompjuter, aktivnosti u JAZAS-u, putovanje sa izviđačima, masaža, odlazak u debatni klub i debatovanje, učenje, čuvanje mlađe sestre, rad u očevom motelu, prodaja kozmetike, šetnja, bavljenje alternativnim pozorištem.

Psihološki profil ispitanica

Psihološki profil dobijen testom PIE

Do psihološkog profila ispitanica nastojali smo da dođemo pomoću Plučikovog testa – Profil indeks emocija (PIE), koji je jednostavan za zadavanje i obradu, a daje podatke o crtama ličnosti, koje, po Plučikovoju teoriji, predstavljaju mešavinu različitih emocija.

Opis koji sledi, do koga se došlo na osnovu rezultata dobijenih ovim testom, u slučaju našeg istraživanja mora se prihvatiti sa rezervom, pošto je većina ispitivanih devojaka na bias-skali za procenu socijalno poželjnih odgovora postigla veliki broj bodova, a svaka treća veoma veliki, što govori o dobroj prilagođenosti, ali i o njihovoj težnji da biraju društveno poželjne odgovore i prikažu se u što boljem svetlu.

Velika većina, 86% devojaka, poseduje osobinu društvenosti i srdačnosti. One uživaju u prisustvu drugih ljudi, pokazuju inicijativu za uspostavljanje kontakata, izražavaju toplinu, ostvaruju prisne međuljudske odnose i zainteresovane su za heteroseksualne odnose. Ne vole samoću, bolje rezultate postižu prilikom grupnog nego prilikom dugotrajnog, individualnog rada. Samo tri devojke ne pokazuju dovoljno motivacije za socijalne kontakte, često ispoljavaju samotnjačko ponašanje ili imaju veoma mali broj odabranih prijatelja, uzdržane su i pokazuju veću sklonost ka individualnom nego ka grupnom radu.

Ponašanje svake sedme devojke se može oceniti kao prijatno, uz izraženo poverenje prema drugim ljudima, spremnost na saradnju i pružanje pomoći. Za četiri petine devojaka, međutim, može reći da pored ovih osobina pokazuju i poslušnost, zavisnost i sugestibilnost, nedovoljnu kritičnost i prilično površno procenjivanje, kao i nedovoljnu samostalnost i potrebu za podrškom, ali i najbolju uspešnost u poslovima koji uključuju brigu za druge. Samo šest devojaka pokazuje nepoverljivost, preteranu kritičnost, neposlušnost, nespremnost da se prihvate uticaji drugih, kao i određenu neljubaznost i neprijatnost u odnosu sa drugima, imaju izrazitu težnju ka nezavisnosti i ne pokazuju dovoljnu spremnost da pruže drugima pomoć.

Osećanje zadovoljstva svojim životom poseduje velika većina devojaka. Pritom, osećanje smislenosti života i ispunjenosti poseduje 40% devojaka, a nešto malo više, 45% devojaka, uz relativno zadovoljstvo sopstvenim životom povremeno oseća i nezadovoljstvo i neraspoloženje. Devojke koje se osećaju uskraćeno, usamljeno, ispoljavaju pesimizam i utučenost i nisu zadovoljne svojim životnim perspektivama su najmalobrojnije među ispitanicama.

Većina ispitanica, 44%, poseduje otvorenost za nova iskustva, uz promišljenost i prilagodljivost. Međutim, devojke koje vole iznenađenja i novine, reaguju impulsivno, ne razmišljajući, ne vole jednoličnost i predvidivost, koje su radoznale, vole i traže promene, zastupljene su u grupi naših ispitanica u istom procentu, 28%, kao i devojke koje ispoljavaju težnju ka stabilnosti i sigurnosti, uz izbegavanje novih iskustava i pustolovina, nemaju sklonost impulsivnog reagovanja, a u novim situacijama ne pokazuju dovoljnu prilagodljivost i plastičnost.

Najviše devojaka, 62%, može se svrstati među dobro organizovane osobe sklone planiranju, sa prilično dobrom samokontrolom, osećajem odgovornosti i dovoljnim stepenom ambicioznosti. Veoma dobro organizovanih devojaka, sa velikom potrebom za radom, ambicioznih, savernih i pedantnih je 8%. Devojaka koje nedovoljno planiraju budućnost, nisu dobro organizovane ni u mišljenju ni u ponašanju i nemaju dovoljnu samokontrolu je znatno više, 30%.

Realan odnos prema opasnostima, odsustvo plašljivosti i pasivnosti pokazuje većina, 54% ispitanica. One rizik ne izbegavaju po svaku cenu i znaju da se zaštite od neprijatnosti i neprilika. Među osobe koje odlikuje opreznost, bojažljivost, pasivnost i rado prepuštanje vođstva drugima, međutim, može se svrstati 23% devojaka. One osećaju zabrinutost i bojazan da ne zapadnu u teškoće koje ne bi mogle da savladaju, a važni su im i mišljenje i komentari drugih. Isto toliko devojaka pokazuje drugačije osobine, one potcenjuju

opasnosti, ne znaju da se zaštite, sklone su riziku i stoga često mogu zapadati u neprilike.

Približno svaka treća devojka poseduje pozitivnu životnu ekspanzivnost. Međutim, više od tri petine devojaka pokazuje nedostatak vitalnosti, borbenosti i životne ekspanzivnosti, pasivne su, nedostaje im odlučnost, nisu sposobne da se bore za sebe i svoja prava, ne usuđuju se da izraze svoj gnev. Za četiri ispitivane devojke može se reći da pokazuju sklonost prepiranju i dokazivanju, svoj bes otvoreno izražavaju i drugi ih verovatno smatraju "teškim osobama".

Sposobnost odbijanja i sklanjanja iz štetnih situacija, preduzimljivost, odlučnost i samostalnost poseduje 28% devojaka. Većina devojaka, dve trećine, međutim, ove sposobnosti ne poseduje. One su neodlučne, nesamostalne, bez prave preduzimljivosti, predusretljive i neborbene. Iako to ne izražavaju otvoreno, ovakve osobe mogu biti u osnovi neprijateljske, sumnjičave i opozicionalne. Šest devojaka, međutim, ispoljava tvrdoglavost, sarkastičnost i preteranu kritičnost, kao i sklonost odbijanja stimulacija i ideja socijalne sredine.

Drugi način interpretacije postignuća na testu, na osnovu kombinacija osnovnih emocija, a koje su odraz određenih crta ličnosti, takođe daje osnovu za neka tumačenja. Tako bi se za svaku šestu devojku moglo reći da voli da ima mnogo prijatelja, da upoznaje nove ljude, da uživa u avanturama, ali da se njena socijalna aktivnost može označiti kao impulsivna, bez mnogo topline, a socijalni kontakti kao površni. Trećinu ove grupe čine devojke koje koriste, ili su koristile drogu. Takođe, za svaku desetu ispitanica bi se moglo reći da voli društvo drugih ljudi, ali da ne poseduje dovoljno samopouzdanja, kao ni dovoljno razvijeno osećanje odgovornosti. Polovinu ovih devojaka čine devojke koje su koristile ili povremeno koriste drogu.

Devojke koje koriste drogu su istovremeno i devojke sa većim brojem partnera. Među njima je i devojka sa najvećim, veoma velikim ukupnim brojem partnera, i njen profil je sasvim osoben - ukazuje na osobu koja traži avanture i nove doživljaje, i to tako što ulazi u opasnosti i za njih preuzima rizik. Uz pomanjkanje identifikacionih mehanizama i često korišćenje odbrambenog mehanizma negacije, govori i o anksioznosti, sa naglašenom mogućnošću fobičnog i opsesivno-kompulsivnog ponašanja.

Slika o sebi

Do slike o sebi naših ispitanica nastojali smo da dođemo testom ego percepcije "Ko sam ja" i "Šta bih želela da budem". Iz opisa sebe koji su devojke dale može se sagledati da velika većina, više od dve trećine od ukupnog broja, bez obzira kog su uzrasta, prihvata sebe, u znatnoj meri

poseđuje sigurnost i samouverenost, samokritičnost, osećanje prilagođenosti i sposobnost za samokontrolu. Ove devojke su društvene, pokazuju osetljivost za sredinu, spremnost sa emocionalno vezivanje i ljubav. Poseduju nežnu emocionalnost koja znači i ranjivost, ali i odlučnost i uverenje u ispravnost svojih stremljenja i želja.

“Trenutno, ja sam član jedne porodice, učenik i partner. Nisam u svemu tome savršena, ali volim sebe i najčešće opravdavam svoje postupke, jer uvek dobro razmislim pre nego što kažem ili uradim nešto. Ne volim da se nerviram zbog kojekakvih sitnica, ali ako se to desi, najčešće odem u svoju sobu i slušam muziku, ili pišem sve što me je uznerviralo i zašto, onda se smirim. Bitno mi je da uvek imam puno ljudi oko sebe, da pričamo, da se smejemo, da izlazimo. Volim da oni sa kojima se družim budu sličnih shvatanja mojima, jer ne volim ubeđivanja ko je u pravu, a ko ne, ko sluša bolju muziku, a ko ne. Smatram da sam tolerantna, ali i da sam razmažena, jer često ispoljavam kako moram dobiti ono što hoću i uglavnom se trudim na neke načine da bude tako. Ponekad umem da budem lenja, i da tako povredim osobe koje su mi bliske, a mislim da to najviše mrzim kod sebe – zapostavljanje prijatelja. Bitno mi je da imam dobre odnose u porodici, pa se često dešava da, ako dođe do sukobljavanja između sestre i tate, ili roditelja, ja budem ona koja dovodi stvari u ravnotežu.

Što se tiče stvari koje volim da radim, hm, volim da čitam, da se viđam sa dečkom, da gledam filmove, slušam muziku, izlazim, da kuvam. Idem na glumu i balet, tako da često idem na probe, te me to veoma opušta i zasmehava. Mogu slobodno reći da sam zadovoljna sobom i srećna.” (16 godina, drugi razred Tekstilne škole).

Za približno četvrtinu ispitivanih devojaka može se reći da takođe prihvataju sebe, ali prema sebi u znatnoj meri ispoljavaju kritičnost i naglašavaju i osobine zbog kojih nisu u dovoljnom skladu sa okolinom ili sa sobom. To je, pre svega, lična nesigurnost i nestabilnost raspoloženja, neodlučnost, povredljivost i osetljivost, a takođe i isključivost u nekim stavovima i nedovoljna spremnost na angažovanje oko obaveza.

“...Moj jedini problem je što se mnogo dvoumim, sve vagam. Ali, uporna sam i isteram svoje do kraja. Volim ljude, volim druženje, izlaske, kao i grupa kojoj pripadam – mladi. Volim da budem hladna i nedodirljiva, ali sve to je neka maska i strah da ne budem povređena.” (19 godina, student prve godine mašinstva).

Među ispitivanim devojkaama najmalobrojnije su one koje u manjoj meri pokazuju zadovoljstvo sobom, a u većoj meri govore o teškoćama kroz koje u odrastanju prolaze, bez obzira da li imaju petnaest ili dvadeset godina. One

poseduju naglašenu emocionalnost, nesigurnost, često su neprijatno raspoložene, intenzivno čeznu za ljubavlju, osećanja su im snažna i nestabilna, često reaguju impulsivno, a u želji da se zaštite od povređivanja povremeno pokazuju zatvorenost i teškoće u ispoljavanju osećanja. Približno svaka deseta od ispitivanih devojaka se može svrstati u ovu grupu.

“Ja sam, pre svega, još uvek dete u srcu. Mislim da previše maštam i ponekad malo nerealno razmišljam. Na prvi pogled možda drugima delujem kao ličnost koja stoji iza svega što radi i misli, ali nije uvek tako. Uglavnom sam previše osećajna i plašljiva. Uvek se pitam 'šta ako sam pogrešila?'. Često razmišljam o onome što je bilo i zašto je tako, zašto sve nije onako kako očekujem. Možda previše strepim od budućnosti, jer uvek pomislim 'a šta ako bude drugačije?'. Mislim da nisam mnogo ambiciozna, bar ne onoliko koliko bih mogla da budem i da pokažem drugima da mogu sve. Nisam baš neki karakter, mada bih volela da mogu više da uradim i postignem.” (15 godina, prvi razred Muzičke škole).

“Ponekad mi se čini da sam najnesrećnija osoba na svetu. Imam probleme sa roditeljima, jer su veoma nerazumni prema meni. Veoma sam povučena osoba. Teško sklapam prijateljstva, ali imam par drugarica kojima bezuslovno verujem, za koje znam da me vole i da će mi pružiti pomoć u svakom trenutku. Takva sam i ja. Probleme, brige, nervozu, sve gutam u sebi, jedem sebe iznutra i onda kada ne mogu više da izdržim, istresem se na osobe koje to ne zaslužuju. Pokušavam da ne mislim ni na šta što bi me iznerviralo, povredilo. Volim svog dečka, braću, sestru, roditelje, ali ponekad mi dođe da pobeđem od svih njih. Jedini koji me u potpunosti razume i kome mogu da verujem je moj dečko, ali uglavnom na njega istresem svoje bubice i svoje probleme.” (19 godina, student prve godine rudarstva).

O složenosti traganja za sopstvenim identitetom možda najbolje govore reči sedamnaestogodišnje devojke, učenice trećeg razreda ekonomske škole:

“Sve ono što bih želela da budem, sad nisam.

Želela bih da budem samostalna i sposobna da završim fakultet, da se zaposlim, nađem onu pravu ljubav, da se osamostalim u svakom smislu, da ne zavisim ni od koga. Da odrastem u jednu moralno jaku i emotivno stabilnu ličnost, da budem sigurna u sebe, u ono što želim i ono što očekujem od drugih ljudi. Da spoznam prave vrednosti života, mada mi se čini da već počinjem da shvatam neke stvari i počinjem da cenim život i ljude oko sebe. Sve ovo trenutno nisam.”

Predstava o vlastitom identitetu uključuje i zamišljanje sebe u budućnosti, lični cilj čijem se ostvarenju teži, sliku o sebi koju osoba želi da predstavi

drugima. Može se reći da je ono što devojke žele lični razvoj i sazrevanje u smislu postizanja osećanja sigurnosti, zrelosti, dostizanja većeg stepena samopoznavanja i samorazumevanja, samopoštovanja i samostalnosti. Veoma im je važno da ostvare profesionalni identitet i da u postizanju ličnih ciljeva razvoj ide u pravcu veće istrajnosti i odlučnosti. Veoma visoko mesto u vrednosnom sistemu većine ispitanica zauzimaju ljubav, porodica i deca, i to je ideal čijem ostvarenju one najviše teže.

“Kod sebe bih korigovala i iskorenila samo one napade nesigurnosti i depresije. Jedino što želim od budućnosti je da budem srećna i da imam normalan život: posao koji je OK plaćen, porodicu i čoveka koji me voli i razume, i da to, normalno, bude obostrano.” (19 godina, prva godina Pravnog fakulteta).

“Želela bih da svoje talente, najpre pisanje, pretvorim u svoje zanimanje. Volela bih nastavim školovanje u inostranstvu, jer smatram da se naša diploma ne ceni preterano u drugim zemljama. Pored pisanja, volela bih da studiram menadžment, da imam svoju izdavačku kuću koja bi objavljivala meni značajne knjige i knjige za decu. Tu bi se našlo puno knjiga o umetnosti i životinjama, kao i bajki. To je ono čime bih želela da se bavim, ali ono što bih želela da budem jeste osoba na koju se mogu ljudi osloniti, da razvijem svoje dobre osobine, a da svoje mane korigujem. Volela bih da živim nezavisna od svojih roditelja, koje bih ja ispomagala, a ne oni mene. Želela bih da budem uspešna i sigurna u sebe. Na kraju svega, ono što je meni veoma važno, da budem sa partnerom kog volim, da se udam i zasnujem svoju porodicu, ali, naravno, da nastavim da se bavim svim što volim.” (16 godina, drugi razred gimnazije).

“Želela bih da budem istrajna, uporna, uvek zaljubljena, voljena, svestrana ličnost. Da postignem cilj, da nikad ne posustanem, ali isto ako bih želela da naučim da podnesem i poraz i razočarenje, sve ono loše što me čeka u životu, ali da me to ne ukopa već pokrene neku novu snagu u meni. Želim jednog dana i da imam svoju porodicu, puno dece...” (18 godina, student prve godine farmacije).

“Ja bih volela da sam samo malo snažnija, da mogu da se oduprem osećanjima koja me dovode do samoće. Želela bih da budem i mnogo hrabrija, spretnija. Želela bih da budem dobra majka i supruga (što je jedan od mojih najvećih strahova za budućnost). Uostalom, sve što ja želim se ocrta u liku moje mame, samo volela bih da ja malo više povedem računa o razgovoru i otvorenosti sa svojom decom.” (17 godina, treći razred Saobraćajno-tehničke škole).

Ili, najkraće:

“Zaposlena žena, aktivna, majka, ljubavnica, sve, srećna.” (20 godina, student druge godine filologije).

Da je pogled u budućnost većine devojaka optimističan i ispunjen pozitivnim očekivanjima, govore i odgovori na pitanje: "Kada razmišljaš o svojoj budućnosti, kako ti ona izgleda?". Velika većina devojaka, 85% od ukupnog broja, vidi svoju budućnost kao "privlačnu" i "veoma privlačnu", svaka osma "ne zna, ne voli da razmišlja o budućnosti", a pogled samo tri devojke je obojen pesimizmom i one svoju budućnost vide kao "lošu".

Pri tom, više od dve trećine devojaka misli da ima presudan uticaj na svoj životni tok. Naime, na pitanje kojim smo pokušali da odredimo lokus kontrole: "Da li imaš osećaj da možeš da utičeš na zbivanja u svom životu i da svoj život usmeravaš u željenom pravcu?" više od dve trećine devojaka je odgovorilo "da, uglavnom".

Slika o sebi u grupi ispitanica koje koriste drogu. Ako i odvojeno posmatramo stavove i osećanja o sebi u grupi devojaka koje su probale, koristile ili i dalje povremeno koriste marihuanu, opšti utisak je da one prihvataju sebe i imaju pozitivnu sliku o sebi, kao i uvid u svoje pozitivne i negativne osobine:

“Emotivna, ponekad ranjiva kada su sitne stvari u pitanju, ali kada su neke bitne odluke i situacije, mislim da sam realna, prilično jaka i zrela u odnosu na vršnjake.” (19 godina, student prve godine sociologije).

“Imam traume iz detinjstva, i imam normalna adolescentska razmišljanja. Zrela sam, sposobna sam i realna sam. Većinom sam optimista, ponekad pesimista...” (18 godina, prva godina psihologije).

“Gledam sebe iz raznih uglova, ali uglavnom vidim da stojim tamo gde bi trebalo!” (18 godina, četvrti razred gimnazije).

Samo jedna devojka iz ove grupe ima osećaj da u aktuelnom trenutku ne može da savlada teškoće u kojima se našla:

“Ja sam osoba koja ima stravične probleme. Osoba koja je upala u loše društvo i iz njega ne može da se izvuče... Volim jednu osobu iz tog društva, bili smo zajedno, ali kratko vreme, ne znam šta nas je rastavilo... Volela bih da sve to ostavim, ali takvo društvo nije lako ostaviti...Sad ću da krenem u prvi srednje, kad završim srednju ići ću na fakultet i nadam se da ću napraviti nešto od svog života.” (15 godina, prva godina Tehničke škole).

Može se reći da ove devojke uglavnom poseduju sklonost ka samoposmatranju i naglašenu emocionalnost:

“Osetljiva, emotivna, podložna fizičkom uživanju...Potrebno mi je da imam iskrene prijatelje, vezana za roditelje, u suštini se lako vezujem za ljude, ali se teško odvežem... Nezasadovoljna ljubavnim životom, u smislu da posle gubitka voljene osobe (raskida) ne mogu da nađem odgovarajućeg partnera...” (19 godina, prva godina ekonomije).

“U velikoj meri osetljiva i osećajna. Empatična...” (17 godina, treći razred gimnazije).

Kod njih je često prisutna čežnja za intenzivnim doživljavanjima, što je najvećem broju i bio podsticaj da koriste drogu, a imaju i naglašenu potrebu za razmenom osećanja sa drugima:

“Ja sam ljubav. Skup mogućnosti i želja. U sebi osećam najjaču potrebu da volim i da stvaram. Želim velike, bitne stvari. Ne volim ravnodušnost, iako sam često takva, volim osećanja koja me drmaju, pokreću (sreća, bol), dok čitam knjigu, šetam, razgovaram sa nekim sa kim imam ljubav, ili sa nekim ko je na prvi pogled potpuno nebitan, ali ima u sebi nešto samo njegovo. Na neki način sam i glumica, mislim na rad u alternativnom pozorištu, ali to je samo još jedan način da iznesem sebe i kroz delo se spojim sa nekim drugim.” (19 godina, student prve godine istorije umetnosti).

Više njih ima umetničke sklonosti i interesovanja:

“U duši sam pisac. To sam ja i to ću biti jednog dana, kada sama sebi to budem dozvolila, kad mi se sve to složi u glavi. Zapisala bih svaki trenutak svog života, svaku pojavu, događaj, razgovor. Sve to skupljam negde duboko u sebi, i čuvam za neku svoju bližu budućnost. To je ono što iskreno želim i ono što ću uraditi u svom životu. Ja sam pisac.” (17 godina, drugi razred Hemijske škole).

“Želim da živim sama, sa tri psa, u nekom potkrovlju, i da slikam...” (18 godina, četvrti razred Škole za dizajn).

“Moj životni san je da budem glumica i manekenka”. (15 godina, prvi razred gimnazije).

Uglavnom su društvene i ne vole samoću, a drogu uglavnom i koriste u društvu, na žurkama:

“Ja sam društvena, komunikativna, pametna, radoznala, zanimljiva, nervozna, retko depresivna. Uvek u frci, ali po tačno određenom rasporedu. Ne volim samoću...” (17 godina, treći razred gimnazije).

Iako devojke iz ove grupe, kao ni devojke iz celog uzorka, u opisu sebe uglavnom nisu davale ocenu svog fizičkog izgleda, njihova spoljašnjost

govori o potrebi da svoju osobenost izraze i nesvakidašnjim oblačenjem, bojom kose, frizuram, nakitom.

A neke od želja i očekivanja vezani za budućnost su im:

“Želela bih da budem dobra majka, dobra supruga, planiram da se bavim turizmom. Želim da budem uspešna žena, super žena! Da stvorim porodicu i da zdravo funkcionišemo skupa!” (17 godina, drugi razred gimnazije).

“Da budem zdrava, imam zabavan i normalan život. I da se osećam zadovoljno, celovito i ispunjeno. Da prevaziđem neke stvari koje s mi se dešavale kada sam bila mala i bespomoćna.” (18 godina, prva godina psihologije).

“Želela bih da budem dobra i zadovoljna poslom kojim se bavim, u stabilnoj vezi sa voljenom osobom, da imam iskrene ljude oko sebe, da budem dominantnija nego što sam, i da zadržim sve pozitivne osobine koje sada imam.” (19 godina, prva godina ekonomije).

“Želela bih da sačuvam krila i da nikada ne zaboravim da letim.” (19 godina, student prve godine sociologije).

A životni ciljevi devojke sa najvećim brojem partnera su:

“Želela bih da budem dobra žena mom budućem mužu. Dobra majka koju ja nisam imala. Da se posvetim svojoj deci. Da radim ono što znam. Ja bih želela da moja deca budu moja budućnost.” (18 godina, drugi razred Frizerske škole).

Zadovoljstvo fizičkim izgledom. Pošto i ocena sopstvenog tela utiče pozitivno ili negativno na prihvatanje sebe, osećanje zadovoljstva sobom i samocenjenje adolescenta, dva pitanja su se odnosila na ovaj aspekt slike o sebi: "Kako bi ocenila zadovoljstvo svojim fizičkim izgledom?" i "Kada bi mogla da promeniš nešto u svom fizičkom izgledu, šta bi to bilo?"

Može se reći da su devojke u velikoj meri zadovoljne svojom spoljašnjošću. Na pitanje o tome kako ocenjuju svoj fizički izgled, velika većina, skoro tri četvrtine, odgovorila je da je zadovoljna, među njima većina prilično, a 16%, veoma zadovoljno. Samo jedna petnaestogodišnja devojka je izrazila nezadovoljstvo svojim izgledom, i ona je na pitanje: "Ako bi mogla da promeniš nešto u svom fizičkom izgledu, šta bi to bilo?" napisala: "Sve. Prvenstveno kilažu, da imam zelene oči, kovrdžavu kosu. Možda samo ne zube, tim sam zadovoljna".

Očigledno je da su standardi ženske lepote, često nametnuti medijima, uticali na to da bi devojke, kada bi mogle da promene nešto u svom fizičkom

izgledu, uradile to na sledeći način: više od jedne četvrtine od ukupnog broja, oslobodilo bi se viška kilograma, a samo četiri devojke bi se oslobodile mršavosti; svaka deveta želela bi da ima veću visinu, dok bi svaka dvanaesta povećala grudi, a samo jedna bi ih smanjila; osam devojaka rado bi imalo lepše noge, čvršću zadnjicu njih šest a uže bokove pet; na licu, sedam devojaka bi promenilo nos, isto toliko usta, kao i kosu; lepše uši, ruke, oči, ten, zube volele bi da imaju po tri devojke, a lepši stomak, nokte, da nemaju celulit, po dve devojke; po jedna devojka rado bi promenila obrve, oslobodila se strija, podočnjaka, bubuljica. Treba napomenuti da u odgovorima nisu uočene razlike koje bi ukazivale na različito prihvatanje promena u telesnom izgledu u adolescenciji, s obzirom na različit uzrast devojaka u trenutku ispitivanja.

U svom fizičkom izgledu ne bi ništa menjalo 15% devojaka. *“Mislím da će vremenom sve doći na svoje mesto, za sada ne bih ništa posebno menjala.”*

Sistem vrednosti ispitanica

Ljubav zauzima veoma značajno mesto u vrednosnom sistemu svih ispitanica, o čemu govore i odgovori na pitanje "Šta je, po tebi, ljubav?". Opisujući ljubav kao veoma intenzivno i kompleksno osećanje, devojke koriste reči: divno, najdivnije, lepo, najlepše, prelepo, jako, najjače, neverovatno, prijatno, najprijatnije na svetu. Ljubav pruža sigurnost, kompletnost, ispunjenost, označava se i kao pokretač svih osećanja i temelj života. Retko ljubav opisuju kao osećanje patnje, tuge i bola.

“Ljubav je nešto najlepše, najsvetlije na svetu.”

“Ljubav je kad se osećaš sigurno, kada ti ništa nije teško, kada ti drugi problemi ne izgledaju tako crno, kada jedva čekaš da ga vidiš, kada jedino što želiš jeste da budeš pored njega. Kada se osećaš kompletnom osobom samo kad si sa njim.”

“Ljubav je kada prema nekome osećaš ogromnu toplinu, brižnost, poverenje i kada bi sve učinila za tu osobu.”

“Ljubav je kada osetiš toplinu koja ti prožima celo telo, neko prijatno uzbuđenje, kada zadrhtiš pri samom pogledu na voljenu osobu. Kada imaš osećaj da sve možeš da uradiš, da imaš čak krila pa možeš da letiš. Kada ti sve oko tebe izgleda lepo...”

“Ljubav je osećanje koje u problemima uvek pronade pravi put.”

Opisujući ljubav kao uzajamni odnos sa partnerom, ispitanice su navodile čitav niz kvaliteta koje on podrazumeva. Najveći broj devojaka, svaka četvrta, smatra međusobno razumevanje najbitnijom komponentom ljubavi, a veoma značajno je i poštovanje, što je navela svaka peta devojka. Iskrenost, podrška, pažnja i brižnost su takođe veoma važni, kao i poverenje i prijateljstvo. Međusobno privlačenje, toplina i vernost, nežnost, slaganje životnih stavova, sigurnost i kompromis, strpljenje, dopunjavanje, tolerancija i žrtvovanje čine listu kvaliteta neophodnih da bi se odnos između partnera mogao nazvati ljubavlju.

“Ljubav je voleti i biti voljen, uzajamno poštovanje i uvažavanje. Ljubav je tolerancija i strpljenje. Ljubav je prelep osećaj, koji znači pružanje i davanje i recipročno. Ljubav je kada si brižan i kada ti je mnogo stalo do neke osobe.”

“Osećanje sreće, razumevanja, nežnosti, deljenje. To je podrška u svakom smislu.”

Međusobni odnos ljubavi i seksa

O međusobnom odnosu ljubavi i seksa devojke razmišljaju različito. Najbrojnije su one u čijem vrednosnom sistemu se ljubav i seks mogu razdvojiti i različito se ocenjuju, i njih je 48%. Velika većina njih ljubav vrednuje pozitivnije.

“Nisu nerazdvojni. Mislim da uvek prvo dođe ljubav, pa tek seks nakon određenog vremena kada partneri budu spremni na to. Ljubav bez seksa može sjajno da funkcioniše.”

“Ne. Mislim da ljubav može da bude lepša i važnija od seksa.”

“Ljubav postoji bez seksa, ali seks bez ljubavi ne, barem ne onaj seks koji zovemo “vođenje ljubavi”, to je možda i više od seksa.”

Ima i drugačijih mišljenja, i njih je znatno manje, da je za seksualne odnose dovoljna i fizička privlačnost.

“Nisu. Mislim da ne moram biti zaljubljena u nekoga da bih sa njim spavala, dovoljna je fizička privlačnost.”

“Ne, mislim da su to dve različite stvari. Jer možete voditi ljubav sa nekim koga ne volite, zbog neke potrebe ili zadovoljstva”.

Drugu grupu čine odgovori oko 30% devojaka koje smatraju da su ljubav i seks nerazdvojno povezani. Ljubav i seks se međusobno prepliću i izjednačavaju i tako uzajamno pojačavaju, ljubav podstiče seksualnost, a seksualni podsticaj se tumači kao znak ljubavi.

“Da. Po meni je vođenje ljubavi sa osobom koju istinski voliš vrhunac intime i ljubavi.”

“U seksualne odnose ne bih mogla da stupim a da ne volim osobu, jer smatram da je to veoma intimno, da je seks deljenje svega lepog što postoji u vezi, a ne iskazuje se rečima. Mislim da je moguće imati odnose samo ako se dvoje iskreno vole.”

“Da, ljubav i seks, mada bih to pre nazvala vođenjem ljubavi, su nerazdvojni, ako postoji prava, obostrana ljubav.”

O nerazdvojnoj vezi seksa i ljubavi govore i odgovori nekih devojaka sa velikim brojem partnera.

“Ljubav prema voljenoj osobi vezana je za seks, kao i za ostale bitne stavke u vezi.”

“Po meni ne, to ide zajedno, iz prostog razloga što kad nekog voliš želiš i da se s njim sjediniš. Uostalom, seks bez emocija je nula.”

“Jesu, jer se kompletna emocionalna (ljubavna) veza postiže tek posle stupanja u odnose sa partnerom.”

U treću grupu, koju čine odgovori približno petine devojaka, svrstavaju se oni u kojima se ljubav i seks razmatraju i kao nerazdvojno povezani i kao odvojeni, a to zavisi od trajanja veze, njenog kvaliteta, uzrasta partnera, individualnih razlika i potreba, zrelosti i “spremnosti” partnera.

“Dok si mlađi, mogu biti odvojeni, ali mislim da su u adolescentnom dobu nerazdvojni.”

“Ne smatram da su baš nerazdvojni, bar ne u početku veze. Ali, mislim da je seks bitan u vezi zato što se ljudi tako zbliže, bolje se upoznaju i budu otvoreniji jedan prema drugom, mogu slobodnije da pričaju posle toga.”

“Mislim da mogu da idu odvojeno, ali kada se jednostavno oseti potreba da se pređe na sledeći nivo, onda treba pratiti osećanja. Naravno, moramo biti sto posto sigurni da je ljubav obostrana.”

“Zavisi. Ako si dugo sa nekom osobom i ako je voliš, onda su nerazdvojni. Ako imaš kratke veze, ne.”

Koliko je seks mladima važan?

Bliže sagledavanje važnosti seksualnog života za mlade pokušali smo da postignemo putem odgovora na dva pitanja. Prvo, postavljeno u indirektnoj formi, glasi: "Šta, po tvom mišljenju, seks znači u životu mladog čoveka?"

Mnoštvo raznovrsnih odgovora ima uglavnom zajedničko značenje: seks je veoma važan u životu mladih ljudi. Veoma mali broj devojaka misli drugačije.

Odgovori se mogu svrstati u nekoliko grupa. U prvu, najbrojniju, spadaju odgovori dve trećine devojaka, koje seksu pridaju značajno mesto u životu mladih ljudi i njegov uticaj isključivo pozitivno ocenjuju. To stoga što seks predstavlja prirodni sastavni deo razvoja i sazrevanja, sticanja iskustva i formiranja identiteta, pruža zadovoljstvo i donosi opuštanje, a u relaciji sa partnerom predstavlja način približavanja voljenoj osobi i ostvarivanja veće bliskosti sa njom, ispoljavanja ljubavi i učvršćivanja veze, nekad je i dokaz ljubavi, a kod jednog broja devojaka između seksa i ljubavi stoji znak jednakosti.

“Sazrevanje, otkrivanje jako bitnih stvari, samostalnost.”

“Znači puno, jer čovek kad je mlad želi sve da upozna, a seks je neistraženo područje za svakog mladog čoveka.”

“Daje samopouzdanje, dokaz je sopstvene privlačnosti, i ponekad veštine. Daje osećaj voljenosti, a to nam je svima potrebno.”

“Znači zbližavanje i zadovoljstvo.”

“To je jedan od načina da se iskažu emocije. Jedan od načina intimnijeg upoznavanja, daje životu energiju i stimulans.”

“Spojenost, toplina, nežnost, vernost.”

U drugu grupu spadaju odgovori devojaka koje misle da seks, osim što pozitivno utiče na mlade, može da ima i nepovoljno dejstvo, jer sa sobom nosi i rizik i probleme. Približno svaka dvanaesta devojka misli tako.

“Zadovoljstvo, brigu, strepnju.”

“Sopstveni izbor i želju. Nešto lepo, ali i nešto što svakako nosi dosta problema sa sobom.”

“Pre svega opasnost, zatim uživanje i slobodu.”

U treću grupu mogu se svrstati odgovori devojaka koje smatraju da mladi nekada pribegavaju seksu da bi zadovoljili neke druge, nezadovoljene potrebe, kao što je potreba za pažnjom i sigurnošću, potreba da se zadrži partner, ali i neke koje nisu u vezi sa ljubavlju, kao što je potreba za isticanjem u društvu. Približno svaka jedanaesta devojka tako misli.

“Za neke to predstavlja uživanje, dok za druge obavezu - da se ne bi osetio ugroženo, ili da bi ispoštovao i ne bi izgubio voljenu osobu.”

“Znači mnogo. Nadoknada pažnje koju nam neko uskraćuje svaki dan.”

“Mislim da ima previše onih koji se u to upuštaju iz radoznalosti ili da bi se dokazali, pred sobom i pred drugima, umesto iz ljubavi.”

“Da bi se razlikovali od drugih.”

“Većina misli da je seks u ovim godinama vrlo važan, a pogotovo dečaci koji misle da su “face” ako spavaju sa nekom devojkom.”

A devojka sa najvećim brojem partnera napisala je:

“Seks u većini slučajeva znači dokazivanje pred nekim.”

U četvrtoj grupi nalaze se odgovori najmanjeg broja devojaka, približno svake šesnaeste, koje seksu ne pridaju tako veliki značaj u životu mladih ljudi, kao i onih koje smatraju da postoje značajne individualne razlike i koje nisu davale generalne ocene.

“Zavisi kako za koga. Za nekoga je seks važan u životu, za nekoga nije.”

“Ništa previše značajno.”

Samo tri devojke su značaj seksa u životu mladog čoveka izjednačile, pre svega, sa fizičkim zadovoljstvom.

“Mislim da je još uvek u pitanju pražnjenje hormona i stoga je nezaobilazan.”

“Uglavnom fizičko zadovoljstvo.”

“Nagonska potreba.”

Drugo pitanje je postavljeno u direktnoj formi i glasi: "Šta seks znači u tvom životu?", a dobijeni odgovori pokazuju veću homogenost i mogu se svrstati u dve grupe. U prvu spadaju odgovori četiri petine devojaka koji govore o tome da seks za njih ima važnu ulogu, i da ga one uglavnom doživljavaju pozitivno. Seks doprinosi sazrevanju i razvoju ličnosti, pruža uzajamno uživanje i donosi opuštanje, uglavnom se doživljava kao sastavni deo ljubavi, znači razmenu osećanja, dovodi do veće bliskosti sa partnerom i vezi daje novi kvalitet.

“Zadovoljstvo, uživanje, sreću i stepen ka sazrevanju.”

“Pre svega mi znači uživanje, lepotu, ljubav, ogromnu povezanost i bliskost. Seks podrazumeva i odgovornost.”

“S obzirom da imam savršenog dečka i dugu vezu i da se volimo, seks doživljam kao nešto što usreći, zadovolji, upotpuni.”

“Predavanje nekome koga voliš u potpunosti.”

U tom smislu seks je, po nekima, isto što i ljubav.

“Ljubav.”

“Vrhunac ljubavi.”

Većina devojaka sa velikim brojem partnera takođe doživljava seks kao sastavni deo ljubavi i podrazumeva emotivnu bliskost sa partnerom.

“Dovodi do još veće bliskosti među partnerima.”

“U mom životu je jedna od bitnih stvari u vezi, ali u nedostatku drugih bitnih “stavki” nije presudan.”

“Ja volim seks, smatram da mom celokupnom biću veoma prija seks sa emocijama. Meni je seks u životu, s obzirom da je uvek bio tu mojom voljom, ostavio samo lepe trenutke.”

“Mogućnost da uživam sa nekim do koga mi je stalo i ko mene voli.”

Kod dve od devojaka sa većim brojem partnera seks, međutim, prvenstveno pokreću fizički nagoni:

“Po meni je seks nebitan, predstavlja samo potrebu.”

“U mom životu znači veliko uzbuđenje i zadovoljavanje, ništa više.”

U drugu grupu mogu se svrstati odgovori približno svake pete devojke, u kojima se seksu ne pridaje veliki značaj, ili se više ističu problemi i rizici koje sa sobom nosi, nego zadovoljstvo koje pruža.

“Meni ne znači još uvek ništa posebno.”

“Rizik i zadovoljstvo, ali ne toliko, više da bih zadržala vezu.”

“U mom životu ne znači ništa posebno, možda samo pokazivanje osećanja, ljubavi.”

Prvo seksualno iskustvo

Prvo seksualno iskustvo najviše ispitanica doživelo je u uzrastu od petnaest godina, svaka druga devojka, kao i u uzrastu od šesnaest godina, svaka treća. U uzrastu od četrnaest godina ovo iskustvo doživelo je oko 14% devojaka, a tri ispitanice u uzrastu od trinaest godina.

Uzrast partnera sa kojim se devojke ostvarile prvi seksualni odnos kreće se u rasponu od četrnaest do dvadeset pet godina. Najviše, skoro 60% mladića je uzrasta od šesnaest, sedamnaest i osamnaest godina. Pritom, deset ispitivanih devojaka imalo je partnera istog uzrasta, a u svim ostalim slučajevima mladić je stariji. Najmanja razlika je godinu dana, a najveća deset godina. Ipak, najviše devojaka, približno svaka četvrta, imalo je partnera dve godine starijeg. Sudeći po vremenu provedenom u vezi posle prvog seksualnog odnosa ni veća razlika u godinama nije nepovoljno uticala na kvalitet veze. Zanimljivo je da je devojka čiji je partner deset godina stariji ujedno i devojka koja među svim ispitivanim ima najdužu vezu – četiri i po godine.

Podsticaj za započinjanje seksualne aktivnosti najvećem broju devojaka, koje čine skoro tri petine od ukupnog broja, bila je ljubav prema partneru. Ljubav, koja za ispitanice najčešće znači i poverenje u partnera i bliskost sa njim, kao i strast. Svoju odluku o započinjanju seksualne aktivnosti više od polovine devojaka iz ove grupe procenilo je pozitivno. Četiri devojke su svoju odluku ocenile negativno, jer nisu posedovale dovoljnu zrelost. Ostale devojke iz ove grupe svoju odluku su ocenile pozitivno, zbog toga jer je bila motivisana ljubavlju, ali uz prisutnu svest o tome da je doneta prerano, i da nije bila postignuta, pre svega psihička zrelost.

Iz iskaza ispitanica koji se odnose na očekivanja vezana za prvi seksualni odnos vidi se da su kod devojaka čija su očekivanja bila sasvim određena, ona uglavnom vezana za odnos sa partnerom.

Najviše devojaka ostvarilo je prvi seksualni odnos sa mladićem sa kojim su bile u stabilnoj vezi, dugoj najčešće tri do dvanaest meseci. Velika većina njih je i ostala u vezi sa mladićem sa kojim su ostvarile prvi seksualni odnos, i to najčešće od šest meseci do dve godine. I u trenutku ispitivanja, četrdeset devojaka je bilo u vezi sa svojim prvim seksualnim partnerom.

* * *

Saznanja do kojih smo došli zasnovana su na ispitivanju grupe devojaka koje žive u Beogradu i uglavnom idu u školu ili studiraju. Većina njih živi u potpunoj porodici, obrazovna struktura roditelja je veoma povoljna, i one su uglavnom zadovoljne svojim imovnim stanjem. U vrednosnom sistemu porodica, prijateljstvo i ljubav zauzimaju veoma značajno mesto. Velika

većina devojaka poseduje osobinu društvenosti i srdačnosti, ponaša se prijatno, uz izraženo poverenje prema drugim ljudima. Najviše njih poseduje osećanje zadovoljstva svojim životom, kao i otvorenost za nova iskustva, uz promišljenost i prilagodljivost. Većina devojaka može se svrstati među dobro organizovane osobe sklone planiranju, sa prilično dobrom samokontrolom i osećajem odgovornosti. One najčešće imaju realan odnos prema opasnostima, nisu plašljive i pasivne. Najviše ispitanica prihvata sebe, u znatnoj meri poseduje sigurnost i samouverenost, samokritičnost i osećanje prilagođenosti, zadovoljno je svojom spoljašnjošću. Ono što, međutim, većini devojaka nedostaje je vitalnost, borbenost, odlučnost i samostalnost. Ipak, njihov pogled u budućnost najčešće je optimističan i ispunjen pozitivnim očekivanjima, a većina misli da ima presudan uticaj na svoj životni tok. Ciljevi koje žele da postignu vezani su za sazrevanje i ostvarenje ličnog razvoja i profesionalnog identiteta. Veoma visoko mesto u njihovom vrednosnom sistemu zauzimaju ljubav, porodica i deca, i to je ideal čijem ostvarenju one najviše teže.

Seksualno iskustvo, ostvareno u ranom uzrastu, za najveći broj ispitivanih devojaka bilo je sastavni deo razvoja i sazrevanja. Ono je u većini slučajeva bilo pozitivno iskustvo, podstaknuto ljubavlju i ostvareno sa partnerom, najčešće vršnjakom, sa kojim su bile u dužoj, stabilnoj vezi. Ipak, iz istraživanja se može zaključiti i to da bi pravovremeno sticanje boljeg uvida u sopstvena osećanja i osećanja drugih, kao i razvijanje socijalnih veština i veštine ovladavanja kontrolom impulsa ispitivanim devojka pomoglo u rešavanju problema i dilema vezanih za ljubav i seksualnost. Kod izvesnog broja ispitanica to bi moglo i da uslovi odlaganje seksualne aktivnosti na kasniji uzrast. To se odnosi i na prevenciju drugih rizičnih ponašanja, kao što je korišćenje alkohola i droga, koji utiču i na izmenu seksualnog ponašanja čineći ga rizičnijim.

Na osnovu rezultata dobijenih na uzorku koji je selekcionisan, može se zaključiti da u populaciji mladih u celini postoji još veća potreba, ali i mogućnost bolje pripreme i veće upućenosti u pitanja iz sfere seksualnosti. Kod jednog broja mladih to bi moglo da doprinese i odlaganju započinjanja seksualne aktivnosti. Edukativni rad na očuvanju i unapređenju reproduktivnog zdravlja mladih podrazumeva sticanje znanja i veština. Istraživanje o kome je reč pokazalo je i da je znanje ispitivanih devojaka o ovoj temi nedovoljno, iako, verovatno, veće nego što je znanje populacije mladih u celini. Brojna istraživanja u svetu su pokazala da dobri programi edukacije odlažu prvi polni odnos i štite seksualno aktivne adolescente od trudnoće i polno prenosivih infekcija, a da seksualno obrazovanje postiže najveći efekat kada ga mlada osoba stekne pre nego što postane seksualno

aktivna. U tom smislu, prihvatanje seksualnosti mladih čini se osnovnim preduslovom promocije njihovog reproduktivnog zdravlja.

Ispitivane seksualno aktivne adolescentkinje prepoznale su potrebu za podrškom u ovoj osetljivoj oblasti života, što se vidi i iz njihovih odgovora na pitanje – kada bi trebalo da mlađoj sestri ili drugarici daš neki savet u vezi sa odlukom o stupanju u seksualne odnose, šta bi joj rekla? Najmanje devojaka, naime, izrazilo je stav da odluka treba da bude isključivo individualna i da na nju ne treba uticati. Takođe, samo mali broj ispitanica bi uputio ohrabrenje. Poruka velike većine devojaka, naprotiv, glasi – ne žuri, razmisli, sačekaj, proceni, pazi...

Biljana Stanković

Psiho-socijalna slika seksualno aktivnih adolescentkinja.

Rezultati anketnog istraživanja

Re z i m e

U demografskom smislu, adolescenti su populaciona grupa koja tek treba da učestvuje u rađanju. Stoga, njihovo seksualno ponašanje, i posebno seksualna aktivnost u ranom uzrastu koja nije nepovoljna samo sa aspekta individue, u smislu rizika po psiho- fizičko zdravlje, već i sa aspekta društva, sa stanovišta fertiliteta, zaslužuju posebnu pažnju.

U radu su prikazani rezultati dubinskog istraživanja sprovedenog u Beogradu u periodu od septembra 2001. do oktobra 2002. godine, sa ciljem da se dođe do saznanja koji su to činioci koji određuju da jedna mlada osoba, u uzrastu od šesnaest godina i ranije, započne seksualnu aktivnost. Obavljeno je na uzorku od 111 adolescentkinja uzrasta od 14 do 20 godina, koje su se obratile Savetovalištu za mlade Republičkog centra za planiranje porodice Instituta za zdravstvenu zaštitu majke i deteta Srbije.

Istraživanje je pokazalo da je seksualno iskustvo, ostvareno u ranom uzrastu, za najveći broj ispitivanih devojaka bilo sastavni deo razvoja i sazrevanja. Ono je u većini slučajeva bilo pozitivno iskustvo, podstaknuto ljubavlju i ostvareno sa partnerom, najčešće vršnjakom, sa kojim su bile u dužoj, stabilnoj vezi. Ipak, iz podataka dobijenih istraživanjem može se zaključiti da bi ispitivane devojke, da su bile u mogućnosti da pravovremeno steknu bolji uvid u sopstvena osećanja i osećanja drugih, kao i da razviju socijalne veštine i veštine ovladavanja kontrolom svojih impulsa, mogle lakše i efikasnije da reše probleme i dileme vezane za seksualnost. Kod izvesnog broja ispitanica to bi značilo i odlaganje seksualne aktivnosti na kasniji uzrast. To se odnosi i na prevenciju drugih rizičnih ponašanja, kao što je korišćenje alkohola i droga, koji utiču i na izmenu seksualnog ponašanja, čineći ga rizičnijim. Važno je naglasiti da su i same ispitivane adolescentkinje prepoznale potrebu za podrškom u ovoj osetljivoj oblasti života.

Psiho-socijalni profil ispitivanih seksualno aktivnih adolescentkinja pokazuje da one, ni u kom slučaju ne pripadaju nekoj marginalnoj grupi. Stoga se na osnovu rezultata dobijenih na ovom selekcionisanom uzorku, može zaključiti da u populaciji mladih postoji još veća potreba, ali i mogućnost bolje pripreme i veće upućenosti u pitanja iz sfere seksualnosti. Kod jednog broja mladih to bi moglo da doprinese i izvesnom odlaganju započinjanja seksualne aktivnosti. Ipak, osnovnim preduslovom edukativnog rada na očuvanju i unapređenju reproduktivnog zdravlja mladih, koji podrazumeva sticanje znanja i veština, čini se, pre svega, prihvatanje seksualnosti mladih. U vrednosnom sistemu naših ispitanica ljubav zauzima veoma značajno mesto, kao i seks, koji se uglavnom doživljava kao sastavni deo ljubavi, dovodi do veće bliskosti sa partnerom i doprinosi sazrevanju i razvoju ličnosti. Nema razloga da se misli da je u populaciji mladih drugačije.

Ključne reči: *reproduktivno zdravlje, adolescenti, Beograd*

Biljana Stanković

Psycho-social Picture of Sexually Active Adolescent Girls.

Results of Research Survey

S u m m a r y

In a demographic sense, adolescents are a population group which is yet to take part in birth giving. Therefore, their sexual behavior and especially sexual activity at early ages which is not only unfavorable from the aspect of the individual, meaning risk for psycho-physical health, but from the aspect of society as well, as regards population fertility, deserves special attention.

This paper shows the results of in-depth research carried out in Belgrade from September 2001 to October 2002 with an aim to establish which factors determine a young person, of sixteen years old or younger, to become sexually active. It was carried out on a sample of 111 adolescent girls between 14 and 20 years old which turned to the Republic Family Planning Center Youth Counseling Clinic of the Institute for Mother and Child Health Care of Serbia.

The research showed that sexual experience, realized at an early age was an integral part of development and maturing for the largest number of surveyed girls. In the largest number of cases it was a positive experience, induced by love and experienced with a partner, mainly of the same age, with which they were in a longer, stable relationship. Nevertheless, it could be concluded from the results obtained by the research that the surveyed girls could have more easily and efficiently solved their problems and dilemmas regarding sexuality had they had the possibility to obtain a better insight into their personal feelings and feelings of others at the right time, as well as developed social experience and experience in mastering control of their impulses. With a certain number of surveyed girls that would have meant a delay in their sexual activities to a later age. This also refers to the prevention of other risky behavior, such as use of alcohol and drugs, which also have an influence on changing sexual behavior, making it more risky. It is important

to stress that the surveyed adolescent girls themselves recognized the necessity for support in this delicate field of life as well.

The psycho-social profile of surveyed sexually active adolescent girls indicates that they do not belong under any circumstances to some marginal group. Therefore it can be concluded on the basis of the results obtained on this selected sample that an even greater necessity exists in the young population, and a possibility as well for better preparation and greater insight into questions from the sphere of sexuality. With a certain number of young girls this could lead to a certain delay in the commencement of sexual activities. Nonetheless, with a basic prerequisite of educational work on maintaining and promoting reproductive health of the young, which understands acquiring knowledge and skill, youth sexuality is above all, being accepted. Love takes up a significant place in the value system of our surveyed girls, as well as sex, which is mainly conceived as a constituent part of love, leading to a greater closeness with the partner and contributes to maturing and development of an individual. There is no reason to believe that it is otherwise in the population of the young people.

Key words: *reproductive health, adolescents, Belgrade*